

Батырова Ы. М.

**ПЕДАГОГИКАЛЫК ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮДӨ ИНСТРУМЕНТАЛДЫК
КОМПЕТЕНЦИЯЛАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮ ЖОЛДОРУ**

Батырова Ы. М.

**ПУТИ РАЗВИТИЯ ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В
ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ**

Batyrova Y. M.

**WAYS TO DEVELOP INSTRUMENTAL COMPETENCES IN PEDAGOGICAL
HIGHER EDUCATION**

Аннотация. Макалада педагогикалык жогорку билим берүү системасында инструменталдык компетенцияларды өнүктүрүүнүн заманбап ыкмалары каралат. Билим берүүнү санариптештирүү жана модернизациялоо шарттарында болочоктогу педагогдун натыйжалуу кесиптик ишмердүүлүккө даярдыгын камсыз кылуучу универсалдуу көндүмдөрдүн жыйындысы катары "инструменталдык компетенциялар" түшүнүгүнүн маңызы ачылат. Аларды калыптандыруунун негизги багыттары аныкталат: билим берүү программаларын модернизациялоо, окутуунун активдүү жана интерактивдүү методдорун колдонуу, санариптик жана медиакомпетенттүүлүктү өнүктүрүү, студенттердин илимий-изилдөө жана долбоордук иштерге катышуусу, ошондой эле практикалык багытталган окутуу. Кесиптик жактан маанилүү көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү калыптандыруу үчүн шарттарды түзүүдө окутуучунун жана билим берүү чөйрөсүнүн ролу баса белгиленет. Жаңы типтеги - мобилдүү, креативдүү жана өзүн-өзү өнүктүрүүгө даяр педагогду даярдоонун маанилүү шарты катары инструменталдык компетенцияларды өнүктүрүүгө комплекстүү мамиле кылуунун зарылдыгы жөнүндө тыянак чыгарылды.

Ачкыч сөздөр: инструменталдык компетенциялар, педагогикалык билим берүү, кесиптик даярдык, санариптештирүү, компетенттүүлүк мамиле, билим берүү чөйрөсү, өзүн-өзү өнүктүрүү, окутуунун интерактивдүү ыкмалары, кесиптик көндүмдөр, инновациялык ишмердүүлүк.

Аннотация. В статье рассматриваются современные подходы к развитию инструментальных компетенций в системе педагогического высшего образования. Раскрывается сущность понятия «инструментальные компетенции» как совокупности универсальных умений, обеспечивающих готовность будущего педагога к эффективной профессиональной деятельности в условиях цифровизации и модернизации образования. Определяются основные направления их формирования: модернизация образовательных программ, применение активных и интерактивных методов обучения, развитие цифровой и медиакомпетентности, участие студентов в научно-исследовательской и проектной деятельности, а также практико-ориентированное обучение. Подчеркивается роль преподавателя и образовательной среды в создании условий для формирования профессионально значимых умений и навыков. Сделан вывод о необходимости комплексного подхода к развитию инструментальных компетенций как

важнейшего условия подготовки педагога нового типа - мобильного, креативного и готового к саморазвитию.

Ключевые слова: инструментальные компетенции, педагогическое образование, профессиональная подготовка, цифровизация, компетентностный подход, образовательная среда, саморазвитие, интерактивные методы обучения, профессиональные умения, инновационная деятельность.

Annotation. The article discusses modern approaches to the development of instrumental competencies in the system of pedagogical higher education. The article reveals the essence of the concept of "instrumental competencies" as a set of universal skills that ensure the future teacher's readiness for effective professional activity in the context of digitalization and modernization of education. The main directions of their formation are determined: the modernization of educational programs, the use of active and interactive teaching methods, the development of digital and media competence, the participation of students in research and project activities, as well as practice-oriented learning. The role of the teacher and the educational environment in creating conditions for the formation of professionally significant skills is emphasized. The conclusion is made about the need for an integrated approach to the development of instrumental competencies as the most important condition for the training of a new type of teacher - mobile, creative and ready for self-development.

Keywords: instrumental competencies, teacher education, professional training, digitalization, competence approach, educational environment, self-development, interactive teaching methods, professional skills, innovative activity.

Кириш сөз. Заманбап коом педагогго предметтик билимге ээ болуу гана эмес, аны санариптик, коммуникативдик, изилдөө жана уюштуруу куралдарынын кеңири спектрин колдонуу менен практикада натыйжалуу колдоно билүү зарылчылыгы менен байланышкан жаңы талаптарды коюп жатат. Ушуга байланыштуу кесиптик компетенциялардын структурасында педагогдун кесиптик мобилдүүлүгүнүн жана инновациялык ишине даярдыгынын негизин түзүүчү инструменталдык компетенциялар өзгөчө орунду ээлейт. Инструменталдык компетенциялар-бул педагогго билимди реалдуу шарттарда колдонууга, заманбап технологияларды колдонууга, сынчыл ой жүгүртүүгө, билим берүү процессинин башка катышуучулары менен өз ара аракеттенүүгө жана негиздүү чечимдерди кабыл алууга мүмкүндүк берүүчү универсалдуу көндүмдөрдүн жана көндүмдөрдүн жыйындысы.

1. Инструменталдык компетенциялардын маңызы жана мааниси

Инструменталдык компетенцияларга төмөнкүлөр кирет:

- ✓ когнитивдик жөндөмдөр-маалыматты талдоо, чечмелөө жана уюштуруу жөндөмү;
- ✓ маалыматтык-коммуникациялык жөндөмдөр-санариптик технологияларды, аралыктан окутуу каражаттарын жана мультимедианы билүү;
- ✓ коммуникативдик көндүмдөр - окуучулар, кесиптештер, ата-энелер менен натыйжалуу өз ара аракеттене билүү;
- ✓ уюштуруучулук жөндөм-педагогикалык иш-аракеттердин натыйжаларын пландаштыруу, ишке ашыруу жана баалоо жөндөмү;

- ✓ өзүн - өзү жөнгө салуу жана өзүн-өзү окутуу-кесиптик жактан туруктуу өнүгүүгө даярдык.

Инструменталдык компетенцияларды калыптандыруу болочоктогу педагогго кесиптик ийкемдүүлүккө, адаптацияга жана билим берүү маселелерин чечүүгө инновациялык мамиле кылууга жөндөмдүүлүктү камсыз кылат.

2. Мугалимдердин билим берүүсүндөгү заманбап чакырыктар жана тенденциялар

Заманбап педагогикалык билим берүүгө санариптештирүү, ааламдашуу жана компетенттүүлүк мамилени киргизүү процесстери таасир этет. Бул педагогикалык ЖОЖдордо окутуунун мазмунун жана технологиясын кайра карап чыгууну талап кылат.

Негизги тенденциялардын катарына төмөнкүлөр кирет:

- ✓ билим парадигмасынан ишмердик парадигмасына өтүү;
- ✓ санариптик билим берүү платформаларын жана электрондук ресурстарды киргизүү;
- ✓ студенттердин долбоордук жана илимий-изилдөө иштерин өнүктүрүү;
- ✓ "ТКК" көндүмдөрүн - сынчыл ой жүгүртүү, креативдүүлүк, коммуникация жана кооперация көндүмдөрүн калыптандырууга багыттоо.

Бул өзгөртүүлөр инструменталдык компетенцияларды активдүү өнүктүрүү үчүн жагымдуу шарттарды түзөт, бирок билим берүү мекемелери тарабынан аң-сезимдүү мамилени талап кылат.

3. Педагогикалык университетте инструменталдык компетенттүүлүктү өнүктүрүүнүн негизги жолдору

3.1. Билим берүү программаларын модернизациялоо

Компетенттүүлүккө багытталган окуу пландарын киргизүү зарыл, анда ар бир дисциплина билим берүүгө гана эмес, конкреттүү инструменталдык көндүмдөрдү калыптандырууга да багытталган. Мисалы, педагогиканы изилдөөдө-МКТны изилдөөдө педагогикалык кырдаалдарды талдоо көндүмдөрүн өнүктүрүү-сабактарды долбоорлоонун санариптик инструменттерин өздөштүрүү.

3.2. Активдүү жана интерактивдүү окутуу ыкмалары

Долбоордук окутуу, кейс-метод, кесиптик кырдаалдарды моделдөө, дискуссиялар, тренингдер сыяктуу технологияларды колдонуу Студенттердин аналитикалык жана коммуникативдик жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө, ошондой эле белгисиздик шартында чечим кабыл алуу жөндөмүнө өбөлгө түзөт.

3.3. Санариптик чөйрө жана медиа компетенттүүлүк

Окуу процессине санариптик инструменттерди (окуу платформалары, интерактивдүү доскалар, виртуалдык лабораториялар) интеграциялоо студенттерге заманбап технологияларды өздөштүрүүгө гана эмес, алардын педагогикалык колдонулушун үйрөнүүгө да мүмкүндүк берет. Бул маалыматтык-коммуникациялык компетенттүүлүктү калыптандырат - Заманбап педагогдун инструменталдык көндүмдөрүнүн негизги компоненттеринин бири.

3.4. Илимий-изилдөө жана долбоорлоо ишмердүүлүгү

Студенттердин илимий конференцияларга, илимий долбоорлорго, педагогикалык эксперименттерге катышуусу кесиптик маселелерди талдоо, синтездөө, аныктоо жана чечүү көндүмдөрүн өнүктүрөт. Иштин мындай түрлөрү кесиптик өсүш үчүн зарыл болгон чагылдыруучу компетенттүүлүктү калыптандырат.

3.5. Практикага багытталган окутуу

Инструменталдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү үчүн абдан маанилүү шарты теориясы жана практикасы менен тыгыз байланыш болуп саналат. Педагогикалык практика кесиптик сыноо мейкиндиги катары курулушу керек, анда студент уюштуруучулук, коммуникативдик жана технологиялык көндүмдөрдү практикалайт, кайтарым байланыш алат жана өзүнүн ишмердүүлүгүнө өзүн-өзү баа берет.

3.6. Жеке билим берүү Траекториялары

Жекелештирилген окутууга өтүү студенттердин кызыкчылыктарын, каалоолорун жана даярдык деңгээлин эске алат. Жеке мамиле инструменталдык компетенциялардын негизги аспектилерин болгон жоопкерчиликти, өзүн - өзү жөнгө салууну жана өзүн-өзү өнүктүрүү жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

4. Окутуучунун жана билим берүү чөйрөсүнүн ролу

Педагогикалык окуу жайдын окутуучусу студенттердин кесиптик өсүшүнүн фасилитатору болуп калат. Анын милдети-өнүктүрүүчү билим берүү чөйрөсүн түзүү, өз алдынча таанып-билүү активдүүлүгүн стимулдаштыруу жана рефлексия маданиятын калыптандыруу.

Билим берүү уюмдары менен өз ара аракеттенүү да чоң мааниге ээ, анда студенттер заманбап педагогикалык тажрыйбаларды байкап, талдап, инновациялык долбоорлорго катышып, алардын инструменталдык жөндөмдөрүнүн натыйжалуулугун баалай алышат.

Жыйынтыктоо

Педагогикалык жогорку билим берүүдө инструменталдык компетенцияларды өнүктүрүү Заманбап педагогду даярдоонун стратегиялык багыты болуп саналат. Бул анын кесиптик ийгилигинин шарты гана эмес, бүтүндөй билим берүү тутумунун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн негизи.

Бул компетенцияларды натыйжалуу калыптандыруу окуу программаларын модернизациялоону, окутуунун активдүү методдорун киргизүүнү, санариптик сабаттуулукту өнүктүрүүнү, практикалык даярдоону күчөтүүнү жана билим берүү процессин жекелештирүүнү камтыган комплекстүү ыкманын шартында мүмкүн.

Келечекте инструменталдык компетенцияларды өнүктүрүү жаңы типтеги - мобилдүү, инновациялык, өзүн-өзү өнүктүрүүгө жана санариптик коомдо натыйжалуу өз ара аракеттенүүгө жөндөмдүү педагогду калыптандырууга өбөлгө түзөт.

Колдонулган адабияттар:

1. Барпыбаев Т., Токтомамбетова Ж. Педагогикалык ишмердүүлүктөгү компетенттүүлүк мамиленин инновациялык багыттуулугу.-Известия вузов.2024.-№1.- 291-294 б.б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=69230761>
2. Тыныбекова Ч.А. Маалыматтык технологиялар студенттин чыгармачылыгынын өнүгүүсүнүн фактору катары..Известия вузов.-2022.-№1.212-216 б.б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=49523000>
3. Ажыкулов С.М. Болочок мугалимдердин компьютердик технологияны колдонуу ишмердүүлүгү. Известия ВУЗов Кыргызстана, № 3, 2023.-194-198 с. [Электронный ресурс] <https://elibrary.ru/item.asp?id=54828250>

4. Батырова Ы.М. Башталгыч мектеп окуучуларынын үй тапшырасын уюштуруунун атайын программасы // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - № 4, 2024. 119-123-беттер [Электронный ресурс] <http://www.science-journal.kg/ru/journal/1/2022/8/>
5. Батырова Ы.М., Нарматова Н. Т. Болочок мугалимдерди кесиптик даярдоодо компетенттүү мамиле кылуу. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - № 4, 2024. 123-127-беттер[Электронный ресурс] <http://www.science-journal.kg/ru/journal/1/2022/8/>
6. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. — 42 с.
7. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». — 2002. — № 2. — URL: <https://eidos.ru/journal/2002/0423.htm> (дата обращения: 31.10.2025).
8. Черникова, И. В. Формирование профессиональных компетенций будущего педагога в условиях цифровой образовательной среды / И. В. Черникова // Вестник педагогических инноваций. — 2022. — № 3. — С. 45–52.